

myntstudier

2013:1 - december

Mynttidskriften på Internet

www.archaeology.su.se/numismatiska

Spridningen av danska mynt 1448-1523 i svenska fynd

Sarah Eriksson

Bakgrund

Under slutet av medeltiden fick utländska mynt stor betydelse i framför allt södra Sverige. Till de vanligaste hör danska mynt från Riksrådet 1448, Kristian I, Hans och Kristian II, d.v.s. mellan 1448 och 1523. De var kungar som under olika perioder regerade i både Danmark och Sverige. Med utgångspunkt från hopade fynd och lösfynd är avsikten här att studera dessa mynts spridning. De landskap som behandlas är de som på medeltiden tillhörde Sverige. Det betyder att Skåne, Halland, Bohuslän, Blekinge, Jämtland och Härjedalen inte ingår. Det gör inte heller Gotland och Finland.

Klackenberg har undersökt monetariseringen i det medeltida Sverige genom att kartlägga spridningen av mynt funna i kyrkor. Klackenberg anser att: "... myntfynden kan snarare karakteriseras som en slumpartad biprodukt av det antikvariska arbetet" (Klackenberg 1992, 34). Med detta menas att det inte är förrän under de senaste decennierna som forskare aktivt arbetat med myntfynden i kyrkor. Klackenberg har sammanställt alla kyrkfynden och gjort en tabell för varje kyrkfynd med uppgift om hur många mynt som hittats, vilken nationalitet mynten hade samt under vilken tidsperiod de har präglats. Målet med Klackenbergs doktorsavhandling var att studera monetariseringen på den svenska landsbygden. Olika förklaringar till myntfynden i kyrkorna är: "1. Mynten har medvetet deponerats i gravar. 2. Mynten har medvetet offrats i kyrkgolvet. 3. Mynten har omedvetet tappats och förlorats i kyrkgolvet" (Klacken-

Redaktionellt

Myntstudier utges av Numismatiska Forskningsgruppen (Gunnar Ekströms professor i numismatik och penninghistoria) vid Stockholms Universitet. Ansvarig utgivare och redaktör är Kenneth Jonsson. Artiklarna kommer enbart att behandla mynt och därmed relaterad information, d.v.s. inte medaljer, sedlar och polletter.

Distribution sker endast i detta elektroniska format (PDF), som alla intresserade själva kan skriva ut på papper. För att skriva ut den laddar man ner filen till sin egen dator. För utskrift krävs Adobe Reader som går att ladda ner gratis från Adobes hemsida: www.adobe.com

Skriv lämpligen ut uppslag som börjar med udda sidor först och vänd därefter sidorna och skriv ut jämna sidor. Efter vikning har man tidskriften i A5-format. Bilderna blir bäst om man använder en laserskrivare med 1200 punkters upplösning per tum. Äldre nummer kan hämtas från hemsidan (se ovan).

Antalet nr per år varierar. När insända manuskript fyller ut ett nytt nr läggs det ut på hemsidan.

Artiklar kan skickas med e-post till: kenneth.jonsson@ark.su.se eller på diskett till Kenneth Jonsson, Numismatiska Forskningsgruppen, Stockholms Universitet, 10691 Stockholm. Bilder kan skickas i elektroniskt format (TIFF eller JPEG) eller per post som vi skannar in.

berg 1992, 34). Klackenbergs argumenterar för att mynten ska tolkas som ”offerspill” där anledningen till att de blivit kvar är de enkla jord- eller trägolven. Fyndplatserna i kyrkan passar bra överens med de platser där allmogen offerade, dvs. runt altare i kor och långhus. Klackenberg menar att eftersom 95 % av befolkningen bodde på landet borde fynden i dessa landsortskyrkor representera hur cirkulationen såg ut bättre än depåfynd som kan representera unika händelser (Klackenberg 1992, 37ff.). Syftet här blir att dokumentera och tolka spridningen av danska mynt präglade 1448-1523 i hopade fynd (framför allt kyrkor) och lösfynd och varför de återfinns på just dessa platser.

Källkritiken är central då fynden inte nödvändigtvis utgör ett representativt urval. Koppling till det politiska läget och andra aspekter av historien är viktigt liksom t.ex. vilken golvbeläggning som fanns i kyrkorna. Faktorer som exempelvis farsoter och krig kan ha en betydelse då befolkningen ville offera mer vid sådana svåra tider.

Fyndens har registrerats i en databas var- efter en analys görs av myntfyndens antal och spridning med hjälp av utbredningskartor. Att vissa platser är mer utgrävda än andra måste beaktas, men jag anser att materialet är representativt. Jag har valt att först diskutera det politiska läget i Norden under denna tid för att få en bakgrundsbild som ska ligga till grund inför de senare delarna av artikeln. Källor, danska och svenska, representerar olika sidor.

Material och avgränsningar

I de registrerade fynden finns sammanlagt 536 mynt. Fördelningen av dessa kan

studeras i tab. 1 och regeringsperioderna i Danmark resp. Sverige visas i tab. 2. Ett mindre antal kyrkfynd med danska mynt som är nämnda i Klackenbergs avhandling har inte registrerats eftersom jag inte har fått fram uppgifter om dessa. En källkritisk aspekt värd att nämnas är att Kristofers av Bayern hvider är så lika Kristian I:s att de kan förväxlas om inskriften är svåräst.

Politisk historia

Kristian I, Hans och Kristian II var alla kungar en längre period i Danmark, medan de i Sverige bara regerade under korta perioder. Pesten hade härjat under andra hälften av 1300-talet och hade varit en hård prövning för befolkningen (Harrisson 2010, 228). Sådana aspekter kan också vara intressanta för tolkningen då det kunde ha varit mer angeläget för befolkningen att offra i kyrkan vid dessa tider. Kriget var också en prövning för folket som fick agera soldater. En förändring skedde i sättet man krigade på. De ekonomiska förutsättningarna ändrades, de gick från att använda frälserytter och bönder till att hyra in legosoldater. I Danmark började detta tillämpas tidigare än i Sverige och kostnaderna sköt i höjden. (Harrisson 2010, 247ff).

Under 1400-talet och den tidigare delen av 1500-talet stärktes allmogens, skatteböndernas och landbornas ekonomi. I södra Småland var det till exempel gynnsamt att prisutvecklingen på jordbruksprodukter var jämn under en lång period och att priset på animaliska produkter steg under 1500-talets början. Ödegårdar efter pesten och krig skapade även möjligheter för bönder att expandera sina gårdar. Mot slutet av Sten

	Riksrådet 1448	Kristian I	Riksrådet 1481	Hans	Kristian II
Antal mynt	1	221	23	138	153
Största fyndet	1	34	7	24	59
Antal fyndplatser	1	47	12	47	41

Tab. 1. Tabell över antal mynt som är funna från resp. regent.

	Kristian I	Hans	Kristian II
Sverige	1457 - 1464	1497 - 1501	1520 - 1521
Danmark	1448 - 1481	1481 - 1513	1513 - 1523

Tab. 2. En tabell över regenternas regeringstid i Danmark resp. Sverige.

Sture den äldres styre vid slutet av 1400-talet var till och med vissa bönder i Småland skattebefriade. Bergsmännen i Bergslagen ägde sin egen jord och andelar i gruvor. Eftersom järnet var en viktig exportvara fick de kontakter med Västerås och Stockholm. De mest framträdande bergslagen låg på 1400-talet längs Dalälven och Kopparberget med Norberg som centrum (Harrisson 2010, 238ff)

Krig, sjukdomar och skatter är viktiga delar av förklaringen till hur historien utvecklades som den gjorde.

Riksrådet 1448

Kristofer av Bayern dog 8 januari 1448 och Kristian I valdes av riksrådet till kung 1 september 1448 och hyllades av landstinget i Viborg 28 september. Under mellanperioden stod riksrådet för styrelsen i Danmark.

Kristian I 1448-1481

Kristian I föddes år 1426, hans föräldrar var greven Didrik "den lycklige" av Oldenburg och Delmenhorst och Hedvig av Holstein. Kristian utsågs till kung av Danmark 1 september 1448, kung av Norge 1449 och herre över Gotland samma år. Han blev kung i Sverige 1457 och fick på grund av sin skattepolitik öknamnet "den bottenlösa pungen" (Kjersgaard och Hvidtfeldt 1963, 46). I januari 1458 red Kristian sin eriksgata via Söderköping, Linköping, Vadstena och Skara. Samma månad erkändes sonen Hans som tronföljare (Harrisson 2002, 332f).

Den 29 juni 1458 hölls en mäsia i Uppsala där de tre nordiska rikenas försoning stod i fokus. Denna sommar stod kung Kristian på toppen av sin karriär och härefter skulle det bara gå utför. När Kristians morbror hertig Adolf avled 1459 påbörjade han sin

idé om att Slesvig och Holstein skulle ingå i unionen. Dock skulle stora summor betalas till de andra arvtagarna och Kristian inledde ett åtstramningspaket där skatter höjdes etc. Detta blev inte populärt hos befolkningen. 1460 sade Kristian åt sina fogdar att ta ut så mycket skatt som möjligt och han var även beredd att bruka våld. Den nitiske fogden Åke "bondeplågaren" Jönsson på Axevall höll strängt på de nya skatterna och i häraderna Gudhem och Laske blev det hårda tider. 1463 florerade rykten om att Karl Knutsson Bonde, som sades vara i Danzig, skulle anfälla kommande sommar. Kristian torterade de som var på hans motståndares sida. Kristian beslutade även om en ny skatt – skeppsgården. Sedan seglade han till Åbo, medan ärkebiskopen Jöns Bengtsson ensam fick möta en uppretad bondehär. Bengtsson lovade att de skulle slippa skatten och detta sågs inte med blida ögon av Kristian. Han fängslade ärkebiskopen. Bönderna var nu mer uppretade än någonsin och de intog Stockholm. När de nått Helgeandsholmen anföll Kristian. Upprorsmakarna var nu helt omringade och händelsen utvecklades till en massaker. Bönderna som överlevt lovade att betala skeppsgården och Kristian var nöjd. Dock framstod Jöns Bengtsson nu som en martyr och kungens krig mot kyrkan inleddes. 1464 startades samtidigt uppror i Västerås och Linköping. Biskop Ketill i Linköping fick över borgarna i Söderköping, Norrköping, Linköping, Skänninge, och Vadstena på sin sida och de bidrog med väpnat folk. Kristian samlade en här och red upp mot Stockholm, samtidigt lyckades han få över frälsemän i Småland och Västergötland till sin sida då han påstod att de nya skatterna var lögn. Ett slag utspelade

sig i Hälleskogen norr om Harakers kyrka i Västmanland och det gick dåligt för kungen som fick söka skydd hos Ture Tureson i Stockholm. Han lät även skicka brev till sina vänner i Axevall och Lübeck där han inte nämnde slaget i Hälleskogen. Till råga på allt befallde påven i Rom att Kristian skulle bannlysas efter hans behandling av Jöns Bengtsson. Dessutom skulle han lämna tillbaka det han tagit från svenska kyrkan. Kristian lämnade samma år Stockholm och reste tillbaka till Danmark (Harrisson 2002, 335ff). Karl Knutsson Bonde utsågs sedan på nytt till Sveriges kung.

Riksrådet 1481

När Kristian I dog 1481 stod det klart att hans äldste son, Hans, skulle ärva tronen, men p.g.a. att förhandlingar med Norge och Sverige om att återupprätta Kalmarunionen drog ut på tiden kunde Hans formellt väljas till kung över Danmark och Norge först 1483. Under mellanperioden präglades hvider utan kunganamn (Östergaard 1995).

Hans 1481-1513

Hans, även känd som Johan II, föddes 1455. Hans föräldrar var Kristian I och Dorotea av Brandenburg. Hans hade försökt försvaga riksföreståndaren Sten Stures d.ä. roll genom att alliera sig med Ivan III av Moskva inför dennes krig mot Sverige och 1497 förklarade även Hans krig. Danska kapare skrämde Hansan från att handla med Sverige. Han rekryterade även knektar från Sachsen och enrollerade 3600 danska soldater. Dessutom stod en örlogsflotta beredd. När armén passerade Kalmar länsgräns bytte flera av högfrälset sida till den danska bl.a. Arvid Trolle och Svante Nilsson. Den danska sidan vann slaget vid Rotebro och Hans erkändes som svensk kung (Harrisson 2010, 155).

Hans ansåg att ju mer splittring och fiendskap som fanns desto mindre var riskerna för uppror. Sonen Kristian (II) valdes 1499

till svensk tronföljare. Dessutom såg Hans till att Sten Stures makt i Finland försvann genom att frånta honom delar av landet. Den allmänna menigheten i Sverige började tycka mer och mer illa om kung Hans. Rollen han hade var dock rätt stark och det hade kanske aldrig blivit något uppror om han inte invaderat Ditmarsken. Detta område är beläget mellan Elbes och Eiders mynningar. Här var bönderna självständiga och genom att Hans var hertig av Holstein hade han ärvt osämjan med dessa bönder. År 1500 invaderade Hans området men förlorade. Dessa nyheter spred sig och nu fick bönderna i Sverige upprorsvittring. 1501 skickade Sten Sture d.ä. och Svante Nilsson ett uppsägelsebrev till Hans och denne återvände till Danmark men lämnade kvar sin drottning Kristina av Sachsen. Året därpå gav hon upp och överlämnade Stockholms slott till Sten Sture d.ä. som valts till riksföreståndare 1501 (Harrisson 2010, 156f).

Kristian II 1513-1523

Kristian II föddes 1481 och var son till Hans och Kristina av Sachsen. Kristian valdes till kung i Danmark och Norge 1513. När kung Hans dog den 20 februari 1513 i Ålborg samlades flera av rikets högst uppsatta män på Jylland. Riksrådet hade så tidigt som 1487 utsett Kristian till tronarvinge efter Hans. Kung Hans hade nämligen begärt detta då han var orolig över att hans bror hertig Fredrik skulle försöka ta över makten. Kristian var tvungen att handla snabbt, han reste runt och frågade biskoparna i Ribe och Børglum om de ville tjäna honom. De svarade att de hade gjort nog för landet och man skiljdes utan att enas. Att de jylländska herrarna var emot Hans son som kung berodde främst på dennes beteende i Norge. Kristian var sin faders son och hade inga planer på att lämna dennes hårda politik. Adeln och kyrkorna hade därför inget gott att vänta (Kjersgaard och Hvidtfeldt 1963, 206f). Vid freden i Malmö 1512 bestämdes

det att en förhandling skulle ske ett år senare vid midsommartid. 17 juli 1513 var det fest på Köpenhamns slott. Det lades fram ett krav angående de gods som en gång tillfallit adeln, dessa skulle inte kunna komma i händerna på borgare (Kjersgaard och Hvidtfeldt 1963, 208ff). Den 22 juli 1513 var kungaförsäkran klar och innehöll 68 punkter. Förhållandet med Sverige skulle också diskuteras i enighet med freden 1512. Det skulle avgöras om Sverige med Sten Sture d.y. i spetsen ville erkänna Kristian II som kung. Att lägga under sig och ha kvar Sverige blev de viktigaste målen i Kristians politik. Det danska riksrådet ville dock ha fred så Kristian var tvungen att vänta med sina planer. Malmöbesluten sköts upp till midsommar 1515 och det beslutades att det skulle vara fred mellan länderna fram till påsk 1516, så kungaförsäkran gällde därför inte Sverige. Rent köpmanmässigt var det viktigt att landets mynt inte var dåliga eller hade för låg vikt. Det blev från adelns sida krav på bra mynt och kungen fick lova att två danska mark skulle motsvara en rhensk gylen (Kjersgaard och Hvidtfeldt 1963, 214f).

Kristian ansåg att svenskarna borde förtryckas och att en ny Kalmarunion borde upprättas. Han ställde sig på Gustav Trolles sida i konflikten angående Almare-Stäket (se nedan) och sände 1517 en flotta till Sverige ledd av Joakim Trolle och Søren Norrby. De blev dock besegrade och Kristian återvände hem men gjorde ett nytt försök 1518 med samma utgång. I förhandlingar efter slaget kom de fram till ett tvåårigt stillestånd. De skulle mötas i Österhaninge för att verkställa detta och Kristian hade fått gisslan för sin egen säkerhet. Han åkte dock aldrig till Österhaninge utan för tillbaka till Danmark med gisslan som bland andra bestod av Gustav Eriksson Vasa. Kristian planerade för ett tredje försök och denna gång skulle det ske vintertid. Sten Stures d.y. klavertramp att avsätta Trolle vid bråket om Almare-Stäket utnyttjades av Kristian. Ärkebiskopen i

Lund och biskopen i Roskilde bannlyste Sten Sture d.y. och Kristian kunde göra invasionen till ett heligt krig som slutade med Sten Sture d.y.s död. Den 7 september 1520 gick Kristian in i Stockholm. Det svenska riksrådet var tvunget att acceptera honom som arvkung. Under medeltiden hade Sverige varit ett valkungadöme, men efter 1520 har alla kungar beskyddat den ärftliga rätten. Sedan ägde Stockholms blodbad rum och under eriksgatan pågick även avrättningar i Norrköping, Linköping, Vadstena och Jönköping (Harrisson 2010, 277ff). Om Kristian hade velat så kunde han haft en chans att återinföra Kalmarunionen, men istället vände han sig emot allmogen genom att höja skatter och förbjuda allmogen att bära vapen. Gustav Eriksson Vasa ledde upprорот mot Kristian, upprorsandan var som störst runt Kalmar och i Dalarna. Det blev även uppror i Danmark och slott efter slott erövrades. 1523 gav de sista av Kristians slott upp och det blev uppror på Jylland vilket resulterade i att den forne unionskungen tvingades i exil (Harrisson 2010, 277ff).

Under denna period styrdes Sverige till stor del av riksföreståndare. Makten växlade i princip mellan de danska kungarna Kristian I, Hans och Kristian II, som även regerade i Sverige korta perioder, svenska riksföreståndare och Karl Knutsson Bonde.

Karl Knutsson Bonde 1448-1457, 1464-1465, 1467-1470

År 1452 anfölls Skåne av en svensk här under Karl Knutsson Bonde, som ville sabotera för Kristian I som i sin tur planerade ett fälttåg i Sverige. Skåne var ett rikt landskap och gårdarna kunde härbärgera de knektar som Kristian skulle värva. Genom att plundra och förstöra i Skåne skulle Kristians planer gå i stöpet. Karl Knutsson Bonde hade samlat ihop en här som främst bestod av bönder. Efter att Skåne härjats delade han hären och gav order om att Halland och Blekinge också

skulle plundras. Dock blev aldrig Halland utsatt för detta eftersom de ståthållare som fått uppdraget visste att de enbart skulle förlora på att reta upp Kristian I (Harrisson 2010, 246ff). Då Karl Knutsson avled 1470 valdes ingen kunglig efterträdare, istället leddes landet av stormän och biskopar (Harrisson 2010, 135).

Sten Sture d.ä. 1470-1497, 1501-1503

Karl Knutsson Bondes efterträdare Sten Sture d.ä. blev riksföreståndare och inte kung vilket tyder på att flera i det svenska högfrälset fortfarande ville återskapa Kalmarunionen. Sten Sture byggde upp en förmögenhet och hade ungefär 300 frälsegårdar. Kyrkan vände sig p.g.a. detta emot honom. Samtidigt pågick ett krig mot Ryssland, 1495-1497. Detta faktum användes bl.a. av Hans emot Sten Sture d.ä. i försök att avsätta honom. Det gick dock inte men 1497 utbröt ett öppet krig. Vid ett slag vid Rotebro samma år besegrades Sten Stures armé. I oktober 1497 erkändes Hans som Sveriges kung (Harrisson 2010, 154f). Redan 1501 kunde emellertid Sten Sture åter ta makten i Sverige, men han avled bara några år senare.

Svante Nilsson 1504-1512

Svante Nilsson blev riksföreståndare 1504. Han var inte släkt med föregångaren Sten Sture d.ä. utan tillhörde släkten Natt och Dag (Harrisson 2010, 149). Svante Nilssons regim hade stöd av bönder och bergsmän i Dalarna samt av Stockholms borgerskap. Det beslutades att ett unionsmöte skulle hållas i Kalmar 1505 med kung Hans. Svante Nilsson dök aldrig upp och Hans lät döma det svenska riksrådet till döden. Eftersom de inte var på plats blev istället flera borgare avrättade, denna händelse kallas Kalmar blodbad. Den danska flottan fängslade bönder och präster längs med Östersjökusten. Svante Nilssons trupper intog Kalmar 1510. Kung Hans son Kristian (II) inledde 1511 ett plundringståg i Västergötland och kunde härja fritt då riks-

föreståndaren var i Kalmar. Svante Nilsson fick utstå hård kritik för detta. Han avled 1512 av ett slaganfall (Harrisson 2010, 276f)

Sten Stures d.y. 1512-1520

Riksföreståndarens första år vid makten blev förhållandevis lugna. Det skedde dock ett generationsskifte i politiken. Ärkebiskopen Erik Trolles son Gustav Trolle hade tagit över och denne var mer stridslysten. Ett epitetsord som även kunde appliceras på riksföreståndaren själv. Dessa unga män hade ingen diplomatisk långsiktighet i sina planer. En bitter fejd kom även att utspelas mellan dem, angående Almare-Stäket. Det var en mycket viktig och strategiskt placerad borg. Den ville Sten Sture d.y. såklart själv förfoga över och ville frånta Gustav Trolle borgen. Ärkebiskopen vägrade och Sten Sture d.y. gick till angrepp och fängslade även oppositionella. Vid ett möte avsattes Trolle och det beslutades att Almare-Stäket skulle förstöras. Sten Sture d.y. var på grund av svag ekonomi tvungen att förlita sig på allmogen, riksrådet och borgerskapet (Harrisson 2010, 277ff).

Myntning

Penningen hade varit den lägsta valören i Danmark, men präglades inte under den här aktuella tiden. Hviden (4 penningar) var huvudvalören. I silver präglades även sösling (6 penningar) och skilling (12 penningar) och silvergyllden (motsvarighet i silver till guldgyllden). I guld präglades rhensk gyllden samt nobel.

Riksrådet 1448

Tidigare har alla mynt präglades av riksrådet förts till riksrådet 1448. Bent Östergaard har visat att hviderna måste ha präglats först 1481-1483 (Östergaard 1995). Gerald Stefke har samtidigt kunnat visa att skillingen måste ha präglats 1448. Det bygger på ett skattfynd som senast avslutades 1470 där en riksrådsskilling finns med. Alltså kan

inte skillingen ha präglats 1481-1483 (Stefke 1995, 5). Från riksrådet 1448 är bara ett fynd registrerat, nämligen en skilling funnen i Vadstena kloster i Östergötland.

Fig. 1. Kristian I, Malmö, hvid. Funnen i Naglums kyrkoruin, Västergötland.

Kristian I 1448-1481

Kristian präglade mynt i Malmö med valören hvid (fig. 1). Av denna fanns olika varianter på inskriptioner (Galster 1972, 51). Han lät inte prägla skillingar eftersom de var för dyra att göra. Hviderna präglades dock i överflöd och kallades av tyskarna för ”densche drelinge” (danska 3-penningar) eftersom värdet motsvarade en lübsk 3-penning. Myntmästaren i Malmö, Hans Myndel dog 1455 och hans efterträdare blev Henrik Dringenberg (Galster 1972, 23).

Riksrådet 1481

Riksrådet präglade hvider i Malmö (fig. 2). Østergaard har undersökt möjligheten att riksrådet 1481 i själva verket skulle ha verkat till 1483. Alltså skulle Hans regeringsperiod istället vara 1483-1513. Riksrådet efter Kristian I:s död hade två huvuduppgifter. Den första var att säkra största möjliga inflytande under den nye kungen och den andra var att övertala Sten Sture d.ä. att överlåta tronen till Hans. Sten Sture d.ä. lät dock förhandlingarna bli långdragna och vid ett möte 1483 valdes Hans till unionskung i Danmark och Norge. Riksrådet lär ha haft möjlighet till en myntning på eget ansvar. Detta behov torde även vara större 1481-1483 än 1448 (Østergaard 1995, 3). De hvider som alltså tidigare daterats till 1448 kan nu dateras till 1481 eller fram till 1483. Skillingarna dateras dock till 1448.

Fig. 2. Riksrådet 1481, Malmö, hvid. Funnen i Hossmo kyrka, Småland.

Hans 1481-1513

Under den första tiden av sin regeringsperiod lät Hans prägla stora mängder hvider (fig.3), vid sidan om detta präglades även skillingar (fig. 4) och söslingar (fig. 5). År 1489 efterträdde myntmästaren Henrik Dringenberg i Malmö av Hans Sever. Det började även myntas i Köpenhamn och i Ålborg på Jylland. Myntmästare i Köpenhamn blev Hermann von Nassau och i Ålborg en Johan D. Förebilden var det lübska myntsystemet. Vikten på de skillingar och söslingar Hans präglade motsvarade mycket bra de lübska. Hviderna var dock mycket lättare än deras motsvarighet lübska witten och värdesattes bara till tre penningar lübsk. År 1488 förbjöds danska mynt i Lübeck och blev därigenom ogiltiga som betalningsmedel. Det räckte dock inte med att bara ha småmynt

Valörer	Malmö	Köpenhamn	Ålborg
Tredubbel nobel	x	x	
Dubbel nobel	x	x	
Nobel	x	x	
Rhensk gyllen	x	x	
Halv rhensk gyllen	x	x	
Skilling	O	O	x
Sösling	O	x	
Hvid	O	x	O

Tab. 3. Tabell över de valörer Hans präglade på respektive präglingsort. X = Var de präglas. O = Finns representerat i mitt material (Galster 1972, 52f.). Guldmynten präglades i Malmö eller Köpenhamn.

Fig. 3. Hans, Malmö, hvid. Funnen i Halltorps kyrka i Småland.

Fig. 4. Hans, Köpenhamn, skilling. Funnen i Hagby kyrka, Småland.

Fig. 5. Hans, Malmö, sösling. Funnen på Läckö slott, Västergötland.

och Hans började prägla rhensk gyllen, främst på grund av kriget mot Sverige. Han lät slå 150 000 rhenska gyllen för att betala de tyska legosoldaterna. Det fanns två sorters gyllen, den första präglades inför kriget 1497 med Sten Sture och den andra 1500 för kriget mot Ditmarsken. Det finns omnämnt i svenska källor från 1500-talet att Gustav Vasa lät smälta ner mynt för att göra egna och bland dessa var; hvider, Hans skillingar och ”markstycker”. Det är dock inte känt att det skulle finnas några marker från Hans (Galster 1972, 23f).

Kristian II 1513-1523

Vid tidpunkten för Kristian II:s tillträde till tronen var mynten mycket försämrade. ”Thi hvor vi for en tid siden havde 100 gylden, der have vi nu ikke mere end 80, når man regner i danske penge”. På detta sätt klagade adeln till riksrådet. Orsaken till inflationen var den

Valörer	Malmö
Nobel	x
Sölvgyllen	x
Skilling	O
Klipping med skillingstämpel	O
Hvid	O

Tab. 4. Tabell över Kristian II:s valörer. Cirkel betyder att det finns representerat bland mitt material (Galster 1972, 54f.).

stora mängden dåliga hvider som präglats.

Vid Kristians kungaförsäkran lades kravet fram om att förbättra mynten: ”Hvad som møntes efter denne dag i Danmark og Norge, skal møntes således, at to mark gør fyldest for en rhinsk gylden”. Den 1 augusti 1513 började en ny myntmästare verka i Malmö, nämligen Dines Blicher. Kristian lät prägla stora mängder skillingar (fig. 6) för att täcka behovet av mynt och den bästa årgången (1514) vägde de mellan 2,18–2,25 g när man förväntade sig en vikt på 2,61 g. Hviden sjönk i värde igen. Eftersom Kristian utkämpade krig mot Sverige och behövde betala soldater krävdes stora summor pengar. Myntordningen blev omöjlig att hålla och Kristian beslutade att göra klippingar (fig. 7a-b). Dessa var av usel kvalitet innehållsmässigt och fick knappast ett varmt mottagande (Galster 1972, 24ff). Vid Kristians kungaförsäkran den 22 juli 1513 krävdes som sagt en förbättring av mynten, ½ rhensk gyllen skulle motsvara 16 skilling och det skulle gå 3 hvider på en skilling (Bendixen 1967, 55). De kända utmyntningarna av klippingar är 516.333 danska mark vilket förmodligen motsvarar 50-60

Fig. 6. Kristian II, Malmö, skilling. Funnen på Läckö slott.

Fig. 7a. Kristian II, Malmö, skilling (klipping), relativt hög silverhalt. Funnen i Hagby kyrka, Småland.

Fig. 7b. Kristian II, Malmö, skilling (klipping), nästan ren koppar. Funnen i Hagby kyrka, Småland.

miljoner klippingar. Det finns dessutom inte produktionstal bevarade från myntmästaren Jörgen Kocks tredje räkenskapsperiod vilket betyder att siffran egentligen är ännu större. Dessutom pågick även myntning av klippingar i Köpenhamn och Stockholm och det tillkommer även falska klippingar som Gustav Vasa präglade 1521-1523. Det är överraskande att de utländska legosoldaterna fick sin sold utbetald i klippingar, det framgår även att de var mycket missnöjda med detta och de åtminstone ville ha halva månadslönen betald i andra valörer. År 1524 beslutades att klippingarna skulle dras in och myntas om. I Danmark har det påträffats 30 klippingar, 7 av dessa är funna på Bornholm. I Sverige uppskattade Grinder-Hansen att antalet inte borde vara fler än 50 ex. En stor myntproduktion behöver alltså inte avspeglas i exempelvis lösfynd (Grinder-Hansen 1994, 4). Eftersom det präglades så stora mängder klippingar borde det finnas hur många som helst bevarade, men så är inte fallet. I Danmark har det som sagts bara hittats 30 lösfynd av klippingar. I Norge är motsvarande antal fynd 58. Dessa är främst koncentrerade till östra Norge och särskilt området runt Oslo (Gullbekk 1995, 8). Det verkar som om dessa klippingar, trots att de inte borde ha fungerat i systemet, ändå varit i cirkulation i Sverige.

Mynten kan inte ha dragits in till lika stor del här som i Norge och Danmark, eftersom det i mitt material finns 149 klippingar vilket är tre gånger så mycket som Grinder-Hansen förmodade att det skulle finnas i Sverige.

Den samtida myntningen i sverige

Karl Knutsson Bonde 1448-1457, 1464-1465, 1467-1470

Under Karl Knutsson Bondes regim var enligt myntordningen 1449 finvikten sannolikt oförändrad för örtugen (genom höjd vikt och lägre halt), men sänktes för penningen (lägre halt) (Liedgren 1968, 13). Den faktiska vikten på örtugen var emellertid uppenbarligen lägre (1,36 g) än den skulle vara (1,55 g). Han lät prägla penningar (brakteater) i Stockholm (krönt huvud) och i Söderköping (krönt S). Han lät kalla sig själv för "svears och götars konung" på mynten; "Rex S(vecorum) G(othorum)". Det fanns även örtugar från Stockholm med inskriptionen: "KAROLVS DEI GRA RXS", vilket betyder kung av Guds nåde (Elfver och Frösell 1995, 109). Kungen klagade i ett brev över att hans mynt inte cirkulerade över hela riket utan att gotländska och andra mynt fördes in i riket (Liedgren 1968, 14).

Kristian I 1457-1464

Kvaliteten på de svenska mynten blev mycket sämre innehållsmässigt under den här perioden. Örtugen innehöll endast 556/1000 silver och vägde 1,27 g. Örtugar präglades dessutom bara i Stockholm (Elfver & Frösell 1995, 114).

Interregnum 1464-1467

Vikten på mynten blev bättre under denna period, de vägde 1,36 g. Örtugarna är präglade i Stockholm och på dem står det S:t Erik (Elfver & Frösell 1995, 114).

Sten Sture d.ä. 1471-1497, 1501-1503

Det fanns ett starkt handelsutbyte med Hansan. De största exportvarorna för Sverige

under denna tid var koppar och järn. Det som importerades var bl.a. tyg och salt. All handel skulle ske i städerna som hade ensamrätten om detta. Mynt präglades i Stockholm och Västerås med valörerna örtug och fyrk, som var en halv örtug, även penningar präglades. Dessa var prydda med krönt huvud respektive krönt A. Det finns inget namn på någon myntherre, men det står ”SCS ERICUS REX” vilket betyder kung Erik den helige. Silverhalten var 509/1000 och vikten var i genomsnitt 1,56 g på Stockholmsörtugarna och 1,39 g på Västeråsörtugarna (Elfver & Frösell 1995, 117).

Hans 1497-1501

Mynt präglades i Stockholm och Västerås med valörerna örtug och fyrk. Dessa var prydda med det Oldenburgska vapnet (Elfver & Frösell 1995, 118f). I Stockholm präglades även fyrkar.

Svante Nilsson Sture 1504-1512

I Stockholm präglades örtugar, fyrkar och penningar, men i Västerås präglades enbart fyrkar.

Sten Sture d.y. 1512-1520

Stormynt präglades 1512. De kan tänkas vara presentmynt vid valet till riksföreståndare. Endast 10 ex. finns bevarade varav ett i guld och nio i silver. Silverhalten är 950/1000 och guldmyntet är den äldsta bevarade svenska guldpräglingen. Sten Sture d.y. präglade också örtugar, fyrkar och penningar. Myntningen skedde i Stockholm och Västerås. Vikten på örtugen var ca 1,4 g och silverhalten låg på 500/1000. Under slutskedet av Sturetiden hade örtugarna ett ytskikt av 90 % silver (Elfver & Frösell 1995, 123).

Fyndredovisning

Fynd med danska mynt

Totalt finns 536 danska mynt från perioden 1448-1536 i fynden. Fynden är indelade efter fyndkontext; klostermiljö, stadsmiljö,

stadskyrka, borgmiljö, landsortskyrka samt landsortsmiljö. En jämförelse med fynden med baltiska och svenska mynt görs även.

Riksrådet 1448

Endast ett mynt (skilling) har hittats från denna period. Det kommer från en klostermiljö (Vadstena i Östergötland).

Kristian I

Totalt har 221 ex. från Kristian I hittats i Sverige. Antalet mynt funna i landsortskyrkor är 56 och de som är funna i miljöer såsom borgar, städer och kloster uppgår till 165 ex. Det största fyndet från en landsortskyrka består av 8 ex. jämfört med 34 i klosterkategorin.

Landskap	Fyndplats	Valör	Malmö
Sm	Landsortskyrka	Hvid	28
Sm	Stadskyrka	Hvid	10
Sm	Borgmiljö	Hvid	2
Up	Landsortskyrka	Hvid	1
Up	Klostermiljö	Hvid	2
Up	Borgmiljö	Hvid	7
Up	Stadsmiljö	Hvid	3
Vg	Landsortskyrka	Hvid	7
Vg	Klostermiljö	Hvid	40
Vg	Stadskyrka	Hvid	3
Vg	Borgmiljö	Hvid	12
Vr	Landsortskyrka	Hvid	13
Vs	Landsortskyrka	Hvid	1
Vs	Klostermiljö	Hvid	1
Vs	Stadskyrka	Hvid	4
Ån	Landsortskyrka	Hvid	1
Ög	Klostermiljö	Hvid	62
Ög	Stadsmiljö	Hvid	11
Ög	Stadskyrka	Hvid	5
Ög	Borgmiljö	Hvid	4
Öl	Landsortskyrka	Hvid	3
Öl	Borgmiljö	Hvid	1

Tab. 5. Tabell över mynt präglade under Kristian I och i vilka kontexter de har påträffats

Riksrådet 1481

Totalt har 23 ex. hittats från denna period. Antalet mynt funna i landsortskyrkor är 6. I stadsmiljö och klostermiljö var antalet 17.

Hans

Totalt omfattar fynden 138 ex. De utmärkande fynden är skillingen präglad i Köpenhamn hittad i Hagby kyrka, skillingen präglad i Malmö, påträffad i Gudhems kloster och söslingen från Läckö slott. Totalt har 50 mynt hittats i landsortskyrkor och landsortsmiljö medan 88 ex. har hittats i borg- och klostermiljöer.

Landskap	Fyndplats	Valör	Malmö
Sm	Landsortskyrka	Hvid	4
Sm	Stadskyrka	Hvid	1
Up	Klostermiljö	Hvid	1
Up	Stadskyrka	Hvid	1
Vg	Klostermiljö	Hvid	6
Vg	Landsortskyrka	Hvid	1
Vr	Landsortskyrka	Hvid	1
Ög	Klostermiljö	Hvid	8

Tab. 6. Tabell över mynt präglade av Riksrådet och var de har påträffats.

Landskap	Fyndplats	Valör	Malmö	Köpenhamn	Ålborg	Ej känd
Nä	Landsortskyrka	Hvid				1
Sm	Landsortskyrka	Hvid	17		3	1
Sm	Landsortskyrka	Skilling		1		
Sm	Stadskyrka	Hvid	13		2	
Sm	Borgmiljö	Hvid			1	
Sö	Landsortskyrka	Hvid	1			
Up	Klostermiljö	Hvid	1			
Up	Stadskyrka	Hvid	1			
Up	Borgmiljö	Hvid	4			
Vg	Landsortskyrka	Hvid	3		2	1
Vg	Klostermiljö	Hvid	10		2	1
Vg	Klostermiljö	Skilling	1			
Vg	Stadskyrka	Hvid	5			
Vg	Borgmiljö	Hvid	10		1	1
Vg	Borgmiljö	Sösling	1			
Vr	Landsortskyrka	Hvid	4			
Vs	Landsortsmiljö	Hvid	1			1
Vs	Klostermiljö	Hvid			1	
Ån	Landsortskyrka	Hvid	3			1
Ög	Landsortsmiljö	Hvid	3			
Ög	Klostermiljö	Hvid	29		4	1
Ög	Stadsmiljö	Hvid	2			
Öl	Landsortskyrka	Hvid	3			1

Tab. 7. Tabell över mynt präglade av Hans och var de har påträffats.

Landskap	Fyndplats	Valör	Malmö
Sm	Landsortskyrka	Skilling (klipping)	12
Sm	Stadskyrka	Skilling (klipping)	7
Sm	Borgmiljö	Skilling (klipping)	1
Sö	Klostermiljö	Skilling (klipping)	1
Up	Klostermiljö	Skilling (klipping)	2
Up	Stadsmiljö	Skilling (klipping)	3
Up	Stadskyrka	Skilling (klipping)	4
Vg	Landsortskyrka	Hvid	1
Vg	Landsortskyrka	Skilling (klipping)	5
Vg	Klostermiljö	Skilling (klipping)	8
Vg	Borgmiljö	Skilling	1
Vg	Borgmiljö	Skilling (klipping)	20
Vr	Landsortskyrka	Skilling (klipping)	3
Vs	Landsortsmiljö	Skilling (klipping)	1
Ån	Landsortskyrka	Skilling (klipping)	4
Ög	Landsortskyrka	Skilling (klipping)	1
Ög	Landsortsmiljö	Skilling (klipping)	1
Ög	Klostermiljö	Hvid	1
Ög	Klostermiljö	Skilling (klipping)	62
Ög	Stadsmiljö	Skilling (klipping)	5
Ög	Borgmiljö	Skilling (klipping)	2
Öl	Landsortskyrka	Skilling (klipping)	5
Öl	Landsortskyrka	Hvid	1
Öl	Landsortsmiljö	Skilling (klipping)	1
Öl	Borgmiljö	Skilling (klipping)	1

Tab. 8. Tabell över mynt präglade av Kristian II och var de har påträffats.

Kristian II

Från Kristian II finns totalt 153 ex. De utmärkande fynden är de tre mynten med valören hvid som hittats i Fagerlids kyrkoruin, Alvastra kloster resp. Persnäs kyrka. Persnäs kyrka och Fagerlids kyrkoruin är vanliga sockenkyrkor, vilket är överraskande med tanke på de ovanliga fynden. På Läckö slott finns en Kristian II skilling som inte är en klipping (se fig. 6) vilket är unikt i det svenska materialet. För Kristian II är skillnaden mellan fyndkontexter störst, här har totalt 34 ex. påträffats i landsortskyrkor och landsortsmiljöer, medan 119 ex. kommer från borg-, stads- och klostermiljöer. Kan detta bero på att klippingarna hade en så dålig halt att allmogen vägrade att ta emot dem som betalning? De få hviderna kan bero på att det helt enkelt inte präglades så många under den här perioden.

Relationen mellan svenska, danska och baltiska mynt

För att studera importvägarna för de danska mynten kan det vara intressant att jämföra spridningsbilden med andra mynt. Fig. 8 visar fynden med baltiska mynt (baserad på Carlsson & Jonsson 2001) och de största fynden finns vid Östersjökusten och sedan stegvis inåt landet. Längre västerut är de koncentrerade till sakrala miljöer och därigenom med personer som rör sig mycket i landet exempelvis munkar och präster. Detta var bevisligen platser som hade kontakter med Baltikum. Fynden med svenska penningar präglade i Stockholm (fig. 9) (baserad på Malmer 1980, karta 13-15) visar en jämnare fördelning över landet. Denna jämförelse är pedagogisk på det sättet att det tydligt framgår att de svenska mynten inte har någon synlig väg in i landet eftersom de

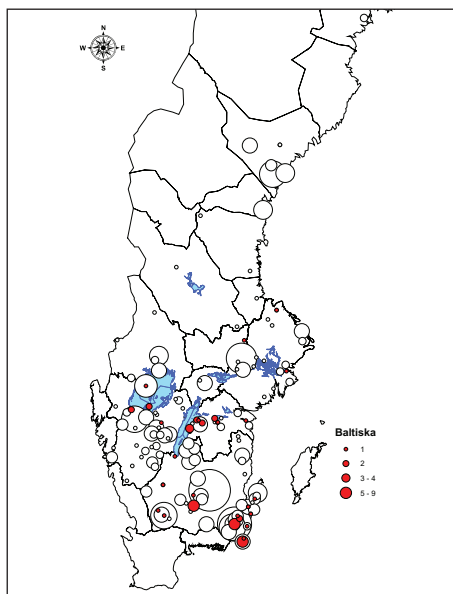

Fig. 8. Fynd med medeltida mynt präglade i Baltikum.

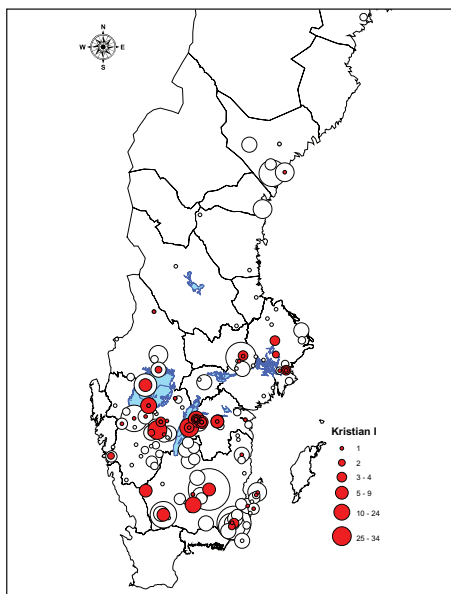

Fig. 10. Kristian I: myntspridning, bakgrundskartan visar alla hopade fynd i landsortskyrkor ca 1450-1520.

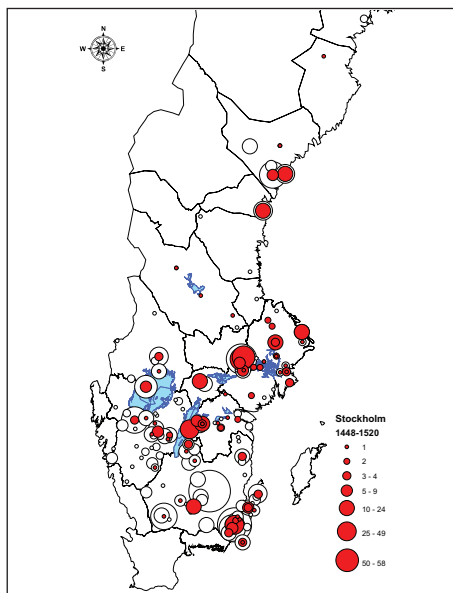

Fig. 9. Penningar präglade i Stockholm ca 1448-1520.

är präglade här. De baltiska mynten å andra sidan måste ha kommit in på något sätt och det kan man i det här fallet tydligt avläsa från spridningskartan. Spridningen av de danska mynten är mestadels koncentrerad till den då dansk-svenska gränsen (fig. 10-13). De flesta mynten har påträffats i Småland, Västergötland och Östergötland. Större antal har påträffats i Alvastra kloster, Gudhems kloster, Läckö slott, Sankta Ingrids kloster i Skänninge och Vadstena kloster för att nämna några exempel. Jämfört med fynden med danska mynt är fynden med svenska mynt mer koncentrerade till Mälardalen. Vissa likheter finns, exempelvis fynden i Ångermanland, Smålandskusten samt en linje från Väneren till Vättern. Annars syns det tydligt att de svenska fynden inte är koncentrerade till de dåtida gränserna som de danska mynten är. En färdväg genom Dalarna mot Norge samt eriksgatan syns väl. Fynden längst österut vid Väddö indikerar

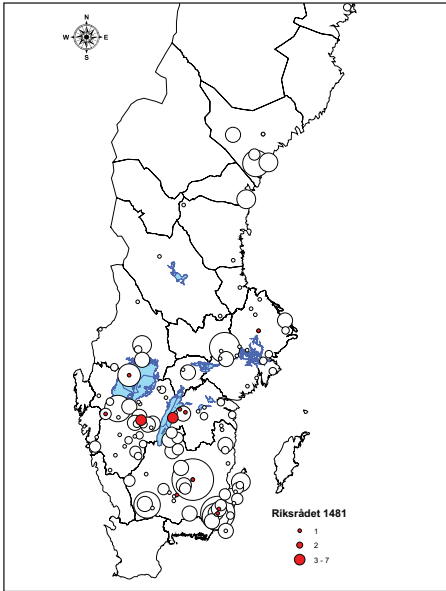

Fig. 11. Riksrådets 1481 myntspredning, bakgrundskartan visar alla hopade fynd i landsortskyrkor ca 1450-1520.

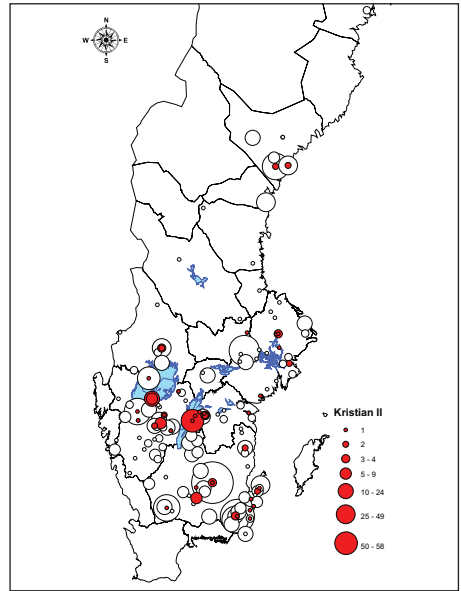

Fig. 13. Kristian II:s myntspredning, bakgrundskartan visar alla hopade fynd i landsortskyrkor ca 1450-1520.

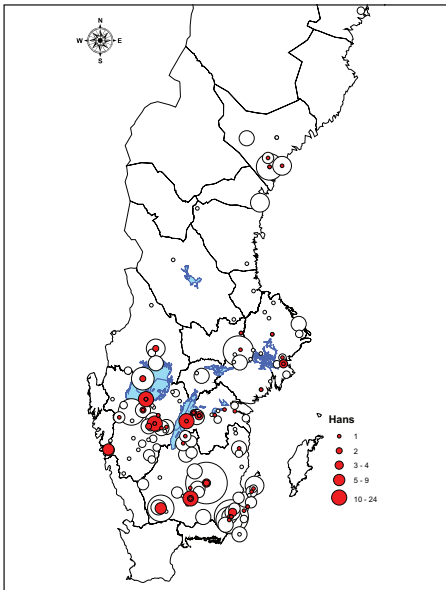

Fig. 12. Hans myntspredning, bakgrundskartan visar alla hopade fynd i landsortskyrkor ca 1450-1520.

sjövägen till Finland förbi Åland. Det är också många fler fynd av svenska penningar i Stockholm, Uppsala och Västerås.

Analys och tolkning

Av tabell 8 framgår att antalet mynt från kloster är 104 från Kristian I, sedan 49 ex. under Hans regeringsperiod för att därefter stiga igen till 74 ex. under Kristian II. Fördelning på fyndmiljöer under Hans är också annorlunda p.g.a. att antalet mynt från kloster bara är 20% fler jämfört med landsortskyrkor, medan både Kristian I och Kristian II har ungefär dubbelt så många fynd i kloster som i landsortskyrkor

Myntspredningen per år ser ut på följande sätt: Kristian I - 221/33, riksrådet - 23/1, Hans - 138/32, Kristian II - 153/10. Kristian II:s klippingar präglades mellan 1518 och 1523 så om bara räknar den perioden blir relationen 149/5. Denna skillnad är markant jämfört med Hans myntspredning. Utgår man

	Kristian I	Riksrådet 1481	Hans	Kristian II	Totalt
Landsortskyrka	54	6	41	31	132
Landsortsmiljö			5	3	8
Klostermiljö	104	16	49	74	243
Stadsmiljö	14	1	3	12	30
Stadskyrka	23	1	21	7	52
Borgmiljö	26		19	26	71
Totalt	221	24	138	153	536

Tab. 9. Fördelningen av mynt i respektive fyndkategori. Observera att klosterkategorin har nästan dubbelt så många mynt som kategorin landsortskyrka.

från att mynten som är funna längre norrut i landet är införda då respektive kungar regerade i Sverige och att de närmare gränsen (Småland, Västergötland, Öland) har förts in under hela deras danska regeringsperiod ser det ut på följande sätt: Sverigeperioden - 262 ex., Danmarkperioden - 273 ex. Alla riksrådets mynt är inräknade i den danska kategorin eftersom riksrådet inte regerade i Sverige. De 262 exemplaren är fördelade på följande sätt: Kristian I - 115/7, Hans - 61/4, Kristian II - 89/1. Kristian I och Hans har ungefär samma fördelning per år medan Kristian II har det sexdubbla. Källkritiskt måste man också betänka att det i Danmark hela tiden fanns äldre mynt i omlopp vilket betyder att t.ex. Kristian I:s mynt i många fall importerats till Sverige under Hans regering. Myntningens storlek under resp. regent blir då en viktig faktor.

Fig. 17 visar att fyndfördelningen under Hans ser annorlunda ut, den är mycket jämnare än de andras (fig. 15-16, 18). Hans har även flest fynd i stadskyrkor, landsortsmiljöer och landsortskyrkor. De stora fynden är koncentrerade till den då danska gränsen och stegvis norrut. Södra Småland som då gränsade till Danmark har många fynd, Västergötland likaså och hit kom mynten sannolikt från de då danska landskapen Halland och Bohuslän. I Västergötland är Läckö en dominerande fyndplats till vilken mynten kom från västkusten (fig. 10-13). I Småland kommer de flesta fynden från landsortskyrkor vilket stärker teorin att mynten kom in från den danska gränsen via handel. Allmogen måste därför ha varit de första som fått mynten då de är funna i landsortskyrkor. Längre norrut är mynten funna i högreståndsmiljöer såsom borgar

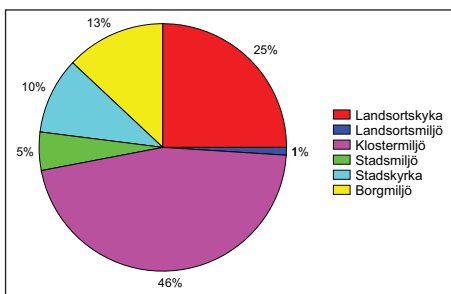

Fig.14. Diagram över den totala fyndfördelningen i %.

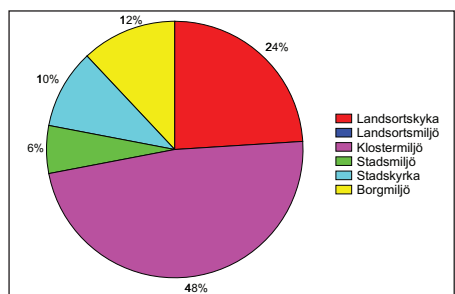

Fig. 15. Diagram över Kristian I:s myntspridning i %.

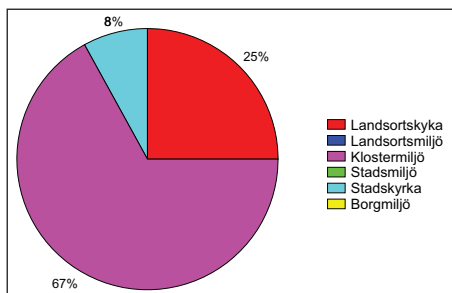

Fig. 16. Diagram över riksrådets fyndfördelning i %.

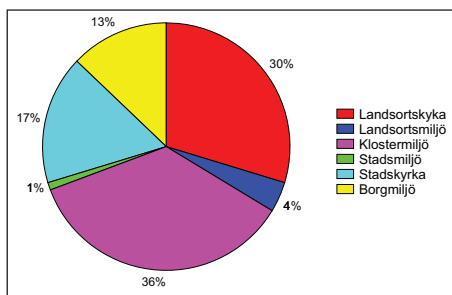

Fig. 17. Diagram över Hans myntspridning i %.

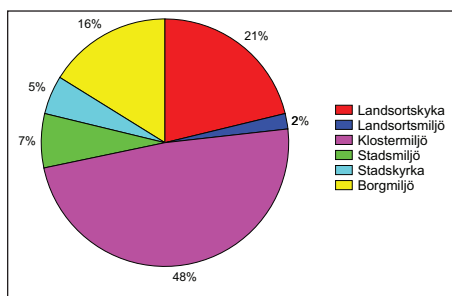

Fig. 18. Diagram över Kristian II:s myntspridning i %.

och kloster vilket indikerar att människorna på dessa platser hade kontakter långt från hemmet och det i sin tur är tecken för status. De småländska bönderna handlade mycket med Danmark. Gustav Vasa försökte under sin regeringsperiod till och med förhindra denna handel eftersom skatter inte kunde

kontrolleras vid handel över gränserna. Detta var en av de bakomliggande orsakerna till Dackefejden.

De enda myntfynden i Norrland kommer från Gudmundrå och Nordingrå kyrkor. Gudmundrå kyrkoruin är en av få kyrkor i Ångermanland som har blivit utgrävd. Tre stycken pilgrimsmärken från 1400-talet föreställande den heliga Birgitta påträffades här vid en utgrävning på 1930-talet. Detta fynd i en kyrka så långt norrut är extremt ovanligt och kan tolkas som att den har haft kontakt med sydligare kyrkor (Gerdin 2009, 7). Under medeltiden var det viktigt för befolkningen att bikta sig ifall de hade gjort något orätt, detta skulle ske minst en gång per år. I Vadstena klosterkyrka finns exempelvis nischer där nunnorna kunde bikta sig. Då bikten var avslutad bestämde kyrkan vilket straff eller liknande som var passande, det kunde röra sig om vallfärd till en helig plats, gåvor till kyrkor och kloster eller att fasta (Näsström 1948, 196). De tidigaste vallfartsorterna i Sverige var Sankt Eriks grav i Uppsala domkyrka och den heliga Birgittas grav i Vadstena klosterkyrka. Pilgrimsmärken kunde man för en billig penning införskaffa sig på vallfartsorten (Näsström 1948, 210). De mynt som är funna i landsortskyrkor är enligt Klackenbergs tappade av flera generationer sockenbor och ”... vi får därför utgå från att dessa mynt med få undantag representerar den lokala myntcirkulationen. I de fall kyrkan var av speciell natur, t.ex. en vallfartskyrka, får vi dock räkna med ett större inslag av mynt som annars var okända i den lokala cirkulationen” (Klackenberg 1992, 39).

Jag har valt att göra ett diagram enbart för Alvastra kloster (fig. 19) eftersom det är den överlägset största fyndplatsen i mitt material. Här syns det att fyndmängden stiger över tid med undantag för riksrådet. Det kan tänkas att det var värdefullt för klostren att ha olika valutor eftersom dessa kunde användas av munkarna på deras resor. När sedan klip-

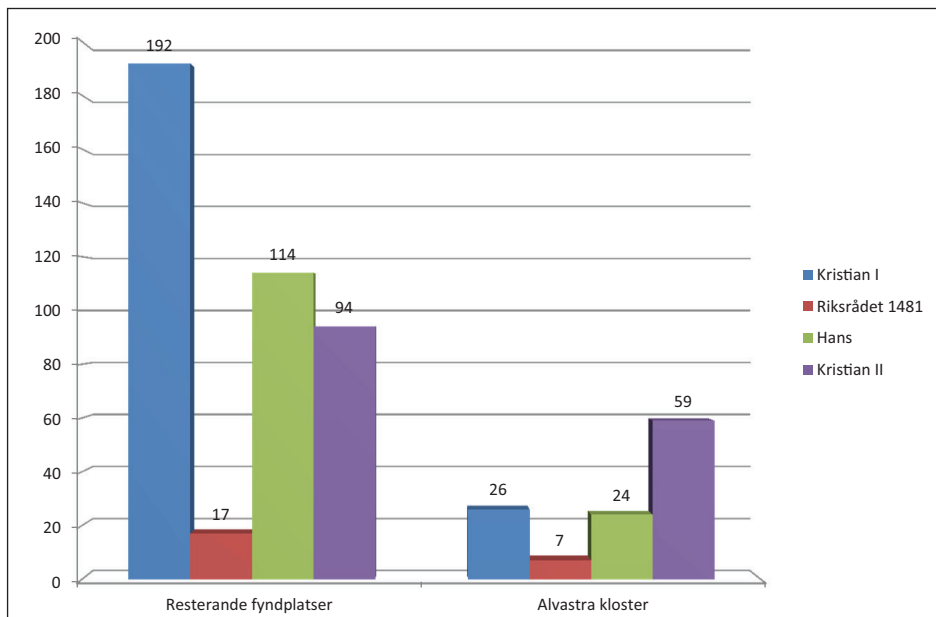

Fig. 19. Fyndfördelningen i Alvastra kloster jämfört med övriga fyndplatser.

pingarna drogs in i Danmark blev det svårt för klostren att bli av med dessa. Cistercienserna i Sverige grundade kloster i Alvastra, Nydala, Vreta, Roma, Varnhem och Gudhem. Cistercienserna praktiserade renlevnad och kombinerade detta med jordbruk. De bidrog till att utveckla jordbrukstekniken och var särskilt intresserade av medicinalväxter. Nunnekloster av samma orden fanns i Vreta, Gudhem och Vadstena (Näsström 1948, 217ff). Vadstena kloster var Sveriges största jordägare och innehade 865 egendomar. Klostren var en stor hushållsorganisation som krävde mycket planering och hade en stor omsättning (Näsström 1948, 228f). Till skillnad från cistercienserna som anlade sina kloster i utkanten av bebyggda områden ville munkarna i franciskaner- och dominikanerordnarna anlägga sina kloster i städer eller vid genomfartsleder. Dessa munkar kallades även tiggbröder då de tiggde ihop sitt uppehälle och klostrets underhåll. De ville ha många besökare till sina mässor så de inves-

terade därför i större kyrkor. En ny kontakt skapades mellan folket och kyrkan p.g.a. att de började predika på svenska (Näsström 1948, 233f). Det faktum att franciskanerna och dominikanerna ägnade sig åt tiggeri avspeglas i fynden då det till skillnad från exempelvis cistercienserklostret i Alvastra bara hittats enstaka mynt i dessa kloster. Cistercienserklostren däremot hade långt fler mynt vilket kan bero på bikten då man kunde bli tvungen ge kyrkan pengar som bot. Det kan även bero på att de hade ett så avancerat system i hushållet och omsatte mycket i själva organisationen samt den vallfärd som skedde till exempelvis Vadstena kloster. Källkritiskt kan det bero på att de kloster som finns i städerna inte alls är lika noggrant utgrävda som de på landsbygden. Skulle de grävas ut kanske det skulle påträffas lika många mynt som i cistercienserklostren. Dock kan man fråga sig om stadsbefolkningen kunde försörja munkarna till den grad att de fick ett stort överskott genom att tigga.

De mynt som avviker från övriga är tre ex. av Kristian II:s hvider och en skilling, liksom en riksrådet 1448 skilling, två Hans skillingar samt en Hans sösling. Dessa är funna i Vadstena kloster, Hagby kyrka, Gudhems kloster, Läckö slott, Fagerlids kyrkoruin, Alvastra kloster och Persnäs kyrka. Mynten som är funna i Hagby kyrka (Småland), Fagerlids kyrkoruin (Västergötland) och Persnäs kyrka (Öland) kommer att undersökas närmare. Klackenbergs tar upp olika orsaker till hur mynten hamnade i kyrkorna varav en grundar sig på att mynten ska ha tappats och förlorats på kyrkgolvet och är s.k. offerspill. Detta kan tänkas stämma in på dessa landsortskyrkor. I Hagby kyrka och Fagerlids kyrkoruin är myntens fyndplatser kända till viss del av kyrkan medan de i Persnäs är kända till en detaljerad fyndplats. I Hagby kyrka är koret, rundhuset, sakristian och vapenhuset undersökt och där har 940 mynt påträffats varav 613 är medeltida. I Persnäs kyrka har västtornets första och andra våning undersökts. De flesta mynten påträffades på den första våningen. 19 mynt hittades och av dem var 18 medeltida. I Fagerlids kyrkoruin har en del av långhuset undersökts, koret var bortschaktat. 7 mynt påträffades varav 2 var medeltida och de hittades i den västra delen av långhuset (Klackenberg 1992, 206, 246, 266). Med tanke på den otroligt stora fyndmängden i Hagby kyrka är det troligt att orten var ett slags handelscentra i en rik bygd. Fagerlids kyrkoruin och Persnäs kyrka ligger i landskap nära gränsen till Danmark, vilket kan förklara varför mynten har påträffats på dessa platser. I slutet av Sten Sture d.ä:s regeringsperiod var vissa bönder i Småland skattebefriade, de hade dessutom god ekonomi då priset på animaliska produkter hade stigit under en period. Ödegårdar efter pesten och krig gjorde även att bönderna kunde expandera sina gårdar. Vadstena kloster, Alvastra kloster, Gudhems kloster och Läckö slott var de andra

fyndorterna där ovanliga mynt påträffats. Dessa platser har även den största mängden mynt totalt. År 1495 pågick en pestepidemi i landet och Sverige var försvagat. Med tanke på kriget mot Ryssland skrev ärkebiskop Jakob Ulfsson ett brev till Vadstena kloster som är daterat 2 januari 1496. I det skriver han att hela kristenheten var i fara och att det skulle hållas särskilda mässor i Uppsala stift med fasta och allmosor. Han manade även Vadstena kloster att be för fred och att predika om faran (Harrisson 2010, 197).

Under Kristian I:s regering i Sverige höjdes skatterna och den mest nitiske fogden höll till i häraderna Gudhem och Laske i Falköpingstrakten i Västergötland. Detta är en intressant koppling till materialet då Kristian I:s största fynd kommer från Gudhems kloster (34 mynt). Slaget vid Hällaskogen ca 20 kilometer norr om Västerås ägde även rum under Kristian I:s regeringsperiod, av de mynt jag registrerat från Västmanland har Kristian I fler mynt där jämfört med de andra regenterna.

Det är intressant att klosterfynden sjunker under Hans regeringsperiod för att sedan stiga igen. Då Hans regeerade ansåg han som tidigare nämnt att ju mer splittring i landet desto bättre för honom, eftersom det minskade risken för uppror. Eftersom spridningen av Hans mynt skiljer sig markant från de andra regenterna, kan det kanske utläsas en splittring i landet genom materialet. Det är mycket färre fynd i kloster, borgar och städer under denna period. Om det stämmer att det är mycket fynd i kloster, eftersom det behövdes utländska valutor, så kan det indikera att det var oroliga tider under Hans regim och att munkarna inte fick in utländska mynt i lika stor utsträckning. Å andra sidan kan det även tyda på att de reste ännu mer och blev av med mynten de fått in under denna period. Att spridningen är jämnare kan också bero på att det var fler i samhället som accepterade de danska mynten, eftersom de hade blivit vanliga i ett större område.

Mer än hälften av Kristian II:s mynt kommer från Alvastra kloster, vilket som nämnt kan bero på att klostren samlade på sig utländska valutor, men att klippingarna blev kvar här efter att de dragits in i Danmark. Då Kristian tågade med sin här genom Sverige inför belägringen av Stockholm 1520 passerade de sjön Åsunden utanför Ulricehamn (Bogesund) för att sedan fortsätta vidare norrut genom Västergötland och Östergötland. Detta syns inte på spridningskartan. Om soldaterna fått betalt i klippingar borde de vara spridda mer i dessa trakter. Dessutom finns mycket få fynd i Stockholm vilket talar emot teorin att Kristian II skulle ha dränt Sverige med klippingar. I Stockholm har det skett många utgrävningar så det går inte att bortförklara i det här fallet. Man kan fråga sig om soldaterna vägrade ta emot klippingarna som betalningsmedel, men soldaterna fick faktiskt betalt i klippingar. De klagade dock och ville ha betalt i andra valörer (Grinder-Hansen 1994, 4). En källkritisk aspekt är att armén kanske inte alltid betalade för sig och det kan vara en anledning till att klippingarna inte är spridda längs härens väg. Det är även få myntfynd i Småland från Kristian II. Detta kan bero på att smålänningarna vid det här laget var trötta på de dåliga danska mynten och vägrade ta emot dem vilket innebar att en större mängd mynt spreds till Västergötland än tidigare. Klippingarna försämrades stegvis tills de blev rena kopparmynt (fig. 7a-b). Dessa dåliga mynt trängde till slut undan de bättre och länderna blev översvämmade av klippingar. Gustav Vasas klippingar har studerats av forskare och trots att de var inflationsmynt finns det inte särskilt många exemplar funna. Nils Ludvig Rasmusson hävdar att det beror på att Gustav Vasa präglade klippingarna under danskt vapen. Dessa falska klippingar omnämns både i svenska och danska källor. 1521 var präglingen av klippingar nödvändig för att klara av kriget och motviljan var stark hos soldater och allmogen. Gustav Vasa

passade då på att prägla egna klippingar av samma typ som Kristian II för att kunna spå på sin illasinnade propaganda om Kristians usla myntning. I september 1523 förbjöd den danske kungen sina landsmän att ta emot klippingar från utlänningar. Samtidigt med Kristian II:s krigståg flödade klippingar in i landet. Spridningen söderut av Gustav Vasas klippingar samt de präglade i Stockholm är dock oklar (Hemmingsson 1973).

Alla de krig som härjade under perioden, bl.a. Kristian I:s slag vid Brunkeberg 1471, Hans krig mot Sten Sture d.ä. 1497 och Kristian II:s invasion och blodbadet 1520 måste ha gjort avtryck i det dåtida samhället. Handel och krig är båda möjliga vägar för mynten att komma in i landet. För allmogen var nog handeln över gränserna det vanligaste sättet de kom i kontakt med de danska mynten. Motståndaren till Kristian I, biskop Ketill i Linköping fick ju över borgarna i Söderköping, Norrköping, Linköping, Skänninge och Vadstena på sin sida. Kan det dras kopplingar mellan platser med motstånd och fynd av danska mynt? Om ett område var särskilt upproriskt behövdes förmodligen extra mycket kontroll just där och det skedde genom en större cirkulation av de egna mynten. Under Kristian II:s regeringstid i Danmark fick adeln och kyrkan i alla fall till en början privilegier, de många klippingarna i Alvastra kloster kan även ha varit ett sätt för kungen att kontrollera platsen. En anledning till att fler danska mynt har påträffats i landsortskyrkor i landskapen närmast den dåtida gränsen kan vara att bönderna i dessa områden skämdes för att visa upp danska mynt och istället offrade dessa i kyrkan. Dessa var ju värdelösa och dessutom pågick stridigheter länderna emellan vilket bidrog till att befolkningen inte vågade visa att det fanns ett danskt mynt i ens ägo. Det viktigaste är ju att man offrar något och inte vad som offras. Därför gör man sig naturligtvis av med de mynt som är oanvändbara först. Dessutom användes allmogen som soldater

och det kan tänkas att bönderna i gränstrakterna blev rekryterade av danska styrkor och fick betalt i danska mynt.

Det är intressant att jämföra de svenska penningarnas spridning under perioden med de danska myntens spridning. Jag tycker att både de svenska och danska fynden är spridda längs med eriksgatan, dock är de svenska penningarna mer jämnt utspridda. De svenska fynden är också mer koncentrerade till vad som då var viktiga färdvägar, det går att se spridning ner längs Östersjökusten både norrut och söderut. Även en väg genom Dalarna mot Norge syns och det är framförallt mycket fler fynd i Västerås, Uppsala och Stockholm.

Slutdiskussion

Syftet med undersökningen var att dokumentera och tolka spridningen av de danska mynten från perioden 1448-1523 samt undersöka eventuella mönster och samband mellan fyndplatser. Spridningen har kartlagts med kartor och tabeller och indelats efter fyndkontext.

Genom analyserna har det blivit tydligt att mynten först hamnar hos bönderna på landsbygden för att senare stegvis hamna hos mer bemedlade personer i sakrala miljöer och slott. Överheten i Sverige hade under krigen inte råd att förbise folket. Att de brydde sig var ett tecken på hur viktig allmogen var. Böndernas vapen och borgarnas förmögenheter behövdes vid krig (Harrisson 2010, 198). Om det var så att kyrkans män, borgarna och adeln exploaterade allmogen, på vilket sätt syns det i fyndmaterialet? Samhället är ju uppbyggt på det sättet att staten exploaterar befolkningen med skatter etc. Staten tar å andra sidan i gengäld hand om invånarna. Gränsen är dock hårfin för vad som är måttlig beskattning och vad som är ren utsugning. Källkritiskt kan arbetarna på slotten ha tappat mynten som påträffats där, men å andra sidan hade de inte stampade jordgolvi i sådana miljöer så ett tappat mynt

skulle vara lättare att upptäcka än i en kyrka. Kristian II:s skilling från Läckö slott till exempel är högst osannolikt att en arbetare skulle ha tappat. Eftersom det myntet är ett mycket ovanligt fynd borde det snarare vara en person som reser mycket eller med långväga kontakter, alltså en person från det högre samhällsskiktet. Annars borde man hitta mynt av högre valörer i landsortskyrkor, de olika valörerna i mitt material är i stort sett lika stora och väger ungefär lika mycket. Sättet på vilket eliten exploaterar befolkningen är genom krigen, som jag nämnt tidigare rekryterades bönder till armén. Dessutom spreds propaganda om att skatterna skulle höjas om fienden vann. Om en kung var svag militärt och ekonomiskt behövde det läggas mer fokus på propaganda. Karl Knutsson Bonde t.ex. lät sprida vinklade historier om danskar och att det var livsfarligt att lita på dessa (Harrisson 2010, 199f). Genom detta falska medvetande styrde eliten allmogen och genom rädslan för högre skatter hölls bönderna i schack. Det kan också diskuteras vilka som tillhörde den exploaterande klassen. Enligt materialet skulle jag säga att det är klostren av cistercienserorden och slotten.

Det finns inte så många fynd i städer och inte heller några speciella myntfynd. Eftersom det inte finns några riktigt höga valörer i mitt material är det svårt att dra slutsatsen att klostren och slotten hade de höga valörerna medan bönderna hade de lägre. Det var dessutom inflation och valörerna representerade inte alltid sitt egentliga värde. Kristian II:s klippingar var ju skillingar vilka egentligen var värda 3 gånger mer än en hvid. Klippingarna var i princip värdelösa i metallvärde medan hviderna fortfarande innehöll silver. Det är därför mer givande att se klippingarna som en låg valör och hviderna som en hög valör. Dock kan de få hviderna från Kristian II som påträffats bero på att det myntades få hvider under hans period. Kung Hans präglade däremot många hvider som säkert fortfarande var i cirkula-

tion under Kristian II:s regeringsperiod. Dör en kung så försvinner inte mynten ur omlopp omedelbart. Det är som sagt svårt att dela in materialet på det sättet jag nyss beskrev, men själva fördelningen ser ut så att det är fler mynt funna på platser förknippade med mer bemedlade individer i samhället. Jag anser att Klackenbergs teori om offerspill stämmer bra, att fynden från landsortskyrkor representerar cirkulationen eftersom 95% av befolkningen bodde på landsbygden. Visst kan det tänkas att folk offrade det sämsta de hade om de nu kunde välja, men jag tror att de ofta inte hade så många olika valörer att välja mellan. Klippingarna är mycket tjockare och ser annorlunda ut än de övriga mynten som undersökts. Det skulle märkas om en sådan tappades, dessutom är de ibland lite vassa i kanterna så det borde kännas i handen när de togs upp från exempelvis en ficka. Det kan både stärka och motsäga teorin om offerspill. Stärkande på det sättet att cirkulationen kan ha sett ut så att klippingarna var den dominerande valören på landsbygden. Motsägande av anledningen att om klippingarna var säregna i vikt och utseende borde befolkningen varit medvetna om vilket mynt som offrades alternativt märkt att det tappades. Å andra sidan kanske folk inte brydde sig eftersom dessa mynt metallmässigt ofta var värdelösa.

Antalet mynt har ökat om man ser till hur många år de spreds på. Det har dock inte varit en jämn ökning eftersom det under Hans var färre mynt samt en annorlunda, men jämnare spridning Kristian I och Kristian II har mycket fler klosterfynd. Detta har jag kopplat till att det var bra för klostren med utländska valutor som munkarna kunde använda på resor och att de många fynden i cistercienserkloster påvisar att dessa kloster hade god ekonomi och hade samlat på sig mycket klippingar. Dessa kunde sedan inte användas i Danmark efter 1523 eftersom det blev förbjudet för danskar att ta emot klippingar från utlänningar. Det förklarar de många klosterfynden. Dessutom var be-

folkningen mer van med de danska mynten under Hans regim, vilket visar sig genom mer utspridda fynd i landet under denna period. Att det bara har påträffats 30 respektive 58 klippingar i Danmark och Norge tyder antingen på att Sverige översvämmats av klippingar eller att de inte drogs in i Sverige på samma sätt som i grannländerna.

Jag delade in myntfynden i två hypotetiska perioder; de som är införda under kungarnas svenska regeringsperiod respektive den danska. Resultatet var jämnt, 262 i Sverige-kategorin (landskapen som inte gränsade mot Danmark) och 273 i den danska (landskapen som gränsade mot Danmark; Småland, Västergötland och Öland). Mynten i den danska kategorin har antagligen till största del spridits in i landet via handel över gränserna under kungarnas regeringstid i Danmark. Mynten i den svenska kategorin har förutom handeln, även påverkats av krigen som dessa danska kungar utkämpade, då de ville erövra Sverige. De kan även ha fungerat som ett slags maktmedel för Kristian I, Hans och Kristian II. Vad som talar emot denna generalisering är att fynden i Sala gruvby och i områdena runt omkring måste ha spridits via handel eftersom dessa områden handlade med den viktigaste exportvaran för landet. Dock kan mynten i det fallet ha kommit in från Norge som var under danskt styre. Även mynten i Gudmundrå och Nordingrå kyrkoruiner kan ha kommit in den vägen. Det är svårt att fastställa att vissa mynt kom in via handel och andra via krig. Att utesluta ett alternativ är inte heller en lösning, därför tycker jag att denna hypotes är ett intressant bidrag till tolkningen då den sammanlänkar båda förklaringarna.

Det har varit svårt att hitta information om vilken golvbeläggning som har funnits i kyrkorna så den aspekten har jag inte haft med så mycket i analysen som det i början var tänkt. Istället har jag fokuserat mer på infallsvinklar såsom spridning via handel eller krig och även krig som ett falskt medve-

tande. Under den perioden jag har behandlat i artikeln förekom inte längre lika många epidemier av pesten som det under tidigare decennier hade gjort, dock var den inte över helt. Dessutom började kyrkogolven bytas ut mot stengolv successivt vilket kan betyda att det inte förekom lika mycket offerspill. Jag vill återknyta till början av artikeln där jag nämnde att krig, sjukdomar och skatter hade betydelse för hur spridningen kunde se ut. Utifrån det vill jag dra slutsatsen att det mestadels är skatterna och kriget som har betydelse för spridningen under perioden 1448-1523. Allmogens skattevägran behövde dock inte alltid hänga ihop med ilska över höjda skatter. Efter Kristian II:s framfart i Västergötland 1511 beslutades att bönderna i Finnveden varken behövde betala skatt till Svante Nilsson eller kung Hans. På grund av självbevarelsedrift ville man vänta ut en överenskommelse mellan riksföreståndaren och unionskungen. Betalades skatt till Hans skulle Svante Nilsson bli förolämpad och vice versa (Harrisson 2010, 255). Detta är ett bevis på att samhällsklimatet var tufft och att det var lätt att stöta sig med makten.

De danska källorna har beskrivit regenterna på samma sätt som de svenska källorna jag använt, så det är källkritiskt sett ingen subjektiv beskrivning av kungarna. Jag har inte märkt någon skillnad i hur historien skildras mellan de svenska och de danska källorna. Det har varit svårt att koppla teorin till materialet på ett självklart sätt men jag har till en viss del lyckats komma till slutsatsen att allmogen utnyttjades genom krig. Teorin ger dock inga direkta svar på mina frågeställningar och är svårapplicerad på materialet. Det går inte att dra några konkreta slutsatser utan vidare undersökningar vilka det inte har funnits utrymme för i artikeln.

Det är som sagt bara en bråkdel av alla mynt som var i cirkulation som har hittats och detta är viktigt att poängtera. Ett exempel på detta är att av ca 50-60 miljoner klippningar har det hittats 149 stycken i Sverige.

Referenser

- Bendixen, K. 1967. *Danmarks mønt*. København 1967.
- Carlsson, S. & Jonsson, K. 2001. Swedish finds of medieval coins struck in the baltic countries. *Studia numismatica II. Festsskrift Michail Nemirovits-Dantschenko 80* (red. I. Leimus.) Tallinn 2001, 15-29.
- Elfver, F. & Frösell, A. 1995. Unionstiden och internationaliseringen. *Myntningen i Sverige* (red. K. Jonsson, U. Nordlind, och I. Wiséhn). Numismatiska Meddelanden XL, 109-124.
- Galster, G. 1972. *Unionstidens udmøntninger*, Danmark og Norge 1397-1540, Sverige 1363-1521. København 1972.
- Gerdin, V. 2009. Myntfynd i svenska landsorts kyrkor 1521-1611. *Myntstudier* 2009:2, 1-9.
- Grinder-Hansen, K. 1994. Christian II's klippinge – en studie i en effektiv møntinddragelse. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1994:4, 70-73.
- Gullbekk, S. H. 1995. Christian II's klippinger i norske kirkefunn – et tillegg til >>en studie i en effektiv møntinddragelse<<. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1995:8, 133-134.
- Harrisson D. 2002. *Karl Knutsson, en biografi*. Lund 2002.
- Harrisson, D. (red.) 2010. *Sveriges historia 1350-1600*. Stockholm 2010.
- Hemmingsson, B. 1973. Ett klippingfynd från Västerås. *Numismatiska Meddelanden* XXXI, 61-74
- Kjersgaard, E. & Hvidtfeldt, J. 1963. De første Oldenborgere 1448-1533. *Danmarks historie, Bind 5*. Red: Danstrup och Koch. København 1963.
- Klackenberg, H. 1992. *Moneta nostra. Monetarisering i medeltidens Sverige*. Lund 1992.
- Lagerqvist, L.O. & Nathorst-Böös, E. 1984. *Vad kostade det? Priser och löner från medeltid till våra dagar*. Stockholm 1984.
- Malmer, B. 1980. *Den senmedeltida penningen*. Stockholm 1980.
- Näsström, G. 1948. *Forna tiders Sverige, kulturhistorisk bilderbok om hedenhös och*

medeltid, första bandet. Stockholm 1948.
Olsen, B. 1997. *Från ting till text, teoretiska perspektiv i arkeologisk forskning*. Oslo 1997.
SML. *Sveriges mynthistoria. Landskapsinventeringen 1-11*. Stockholm 1982-2004.
Stefke, G. 1995. Det danske rigsråds skilling – ikke fra 1481-1483, men fra 1448. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1995:5, 84-86.
Østergaard, B. 1995. Rigsrådets hvid – ikke 1448, men 1481-83. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, 1995:3, 34-39.

Förkortningar landskap

Nä - Närke
Sm - Småland
Sö - Södermanland
Up - Uppland
Vg - Västergötland
Vr - Värmland
Vs - Västmanland
Ån - Ångermanland
Ög - Östergötland
Öl - Öland

Aktuellt

Projekt

Roman Denarii. Hoards and stray finds in Sweden. Projektet har som ändamål att publicera fynd med romerska denarer i Sverige. Hittills har totalt ca 8.000 denarer, nästan uteslutande präglade under de två första arhundraden e.Kr., hittats i Sverige. En översiktlig katalog liksom en analys av materialet har tidigare publicerats av Lennart Lind. Han är också författare till de två hittills publicerade numren i den nya serien som båda behandlar gotländska skatter; Mulde, Fröjel sn (50 ex.) resp. Djupbrunns, Hogrän sn (211 ex.). Varje mynt är beskrivet och illustrerat. Katalogerna kan laddas ner från

Numismatiska forskningsgruppens hemsida:
www.archaeology.su.se/numismatiska

Litteratur

Allen, Martin. *Mints and money in medieval England*. Cambridge 2012. Oerhört mycket forskning har skett under det senaste halvseklelet beträffande den vikingatida och medeltida myntning i England. Det har framförallt gällt korta perioder eller begränsade problem. Vad som har saknats är en bred översikt över hela perioden. Den bristen har nu avhjälpats på ett mäterligt sätt för hela perioden ca 973-1544. För den som vill orientera sig i ämnet kan man här förutom en översiktlig information hitta en guldgruva av referenser till den relevanta litteraturen för vidare läsning. Boken innehåller också ett omfattande appendix med basuppgifter om t.ex. alla engelska skattfynd från perioden ca 973-1544 (totalt 552 skatter), myntningens storlek 1220-1544. Boken kan varmt rekommenderas till alla intresserade.

Bolton, J.L. *Money in the medieval English economy: 973-1489*. Manchester 2012. Här ger historikern James Bolton en bred översikt av den medeltida engelska ekonomin med utgångspunkt från myntningen. Bolton menar att tillgången på mynt utgör en av de viktigaste förutsättningarna för hur ekonomin utvecklas, d.v.s. att den är mycket viktigare än vad man tidigare har ansett. Förutom analyser av tillgången på silver och myntningens omfattning diskuteras deflation, inflation, varuutbyte, kreditväsen, beskattning, BNP etc.

Churchill, R. & Thomas, B. *The Brussels hoard of 1908*. London 2012. År 1908 hittades en enorm skatt i Bryssel. Den bestod främst av ca 81.000 engelska (nästan uteslutande av den s.k. Long Cross typen), 4.000 irländska och skotska, samt ca 64.000 kontinentala mynt. Skattens deponering skedde sannolikt 1266 eller 1267. Den engelska delen köptes på auktion av mynthandlaren Baldwin i London, som efterhand har sålt

en stor del av dem. Här publiceras ca 34.500 engelska och irländska mynt liksom olika analyser av materialet inkl. diskussioner om klassindelningen.

Pagan, Hugh. Grosvenor Museum, Chester. Part II. Anglo-Saxon coins and post-conquest coins to 1180. *Sylloge of coins of the British Isles 64*. Oxford 2012. Som en av de första volymerna i Syllogeserien publicerades redan 1964 den del av samlingen i Chester som behandlade mynt präglade i Chester. Nu har turen kommit till mynt från övriga orter samt tillägg till mynt präglade i Chester, totalt 809 ex. inkl. fem karolingiska mynt från engelska skatter. Tyngdpunkten ligger, märkligt nog för en engelsk samling, på mynt från ett antal engelska skattfynd främst präglade strax före resp. strax efter Edgars reform ca 973. En detaljerad redovisning av dessa skatter presenteras i inledningen. De visar hur mynten i cirkulation före reformen hade en kraftigt lokal anknytning.

Potin, V. M. Hermitage Museum, St. Petersburg. Part II. Anglo-Saxon coins 1016-1066. *Sylloge of coins of the British Isles 60*. Oxford 2012. Tidigare har del I, som omfattade perioden t.o.m. Æthelred II, d.v.s. ca 675-1016, med totalt 1511 ex. publicerats. Vidare del IV (493 ex.) som omfattade engelska, irländska och skotska mynt 1066-1485. Del III är tänkt att behandla vikingatida skandinaviska efterpräglingar samt irländska mynt. Den nu aktuella volymen omfattar 1.134 ex. med kraftig tyngdpunkt på Cnut (876 ex.). Mynten kommer till stor del från samlingar (främst Reichel och Stroganoff), men även ett antal ryska fynd (främst Lodenoe Pole III och Vikhmyaz'). Samlingen utgör en intressant jämförelse till motsvarande material i svenska samlingar.

Rössner, Philipp Robinsson. *Deflation - Devaluation - Rebellion. Geld im Zeitalter der Reformation*. Stuttgart 2012. Perioden 1470-1530 var i Tyskland en övergångstid med stora finansiella, religiösa och sociala förändringar. Inom myntväsendet,

där mynten kraftigt försämrades, kan de kopplas till social oro. Brist på silver och allt sämre småmynt, ledde, trots en växande befolkningen, till lägre sädesspriser, d.v.s. deflation. Till detta kom att Tyskland hade en negativ handelsbalans vilket medförde en export av silver. Även i Sachsen, som hade egen silverproduktion, skapade det problem. Dessa faktorer utvecklades till en svårare situation för bondebefolkningen och slutligen till bondeuppror. Därmed kommer även den religiösa oron med reformationen i ett nytt ljus. Rössners arbete belyser sammanhang som tidigare inte har uppmärksamats och de kan han belägga med tidigare opublicerat källmaterial.

Sadler, J.C. *The Ipswich mint c. 973 - c. 1210. Volume I. Eadgar to the end of Æthelred II c. 973 - c. 1016. Ipswich 2010. Volume II. Cnut the Great to the end of Edward Confessor 1016-1066*. Ipswich 2012. Katalogerna är utgivna privat av John Sadler och är ett resultat av en samlares forskning under flera decennier och vissa redaktionella krav har därför förbigåtts. Trots detta är katalogerna ett nyttigt referensverk. En hel del material från svenska samlingar och fynd finns med, men ytterligare kompletteringar hade kunnat göras. Totalt ingår 341 ex. i del I och 457 i del II (vartill kommer kompletteringar till del I). Mynten är individuellt beskrivna och de flesta är illustrerade. Ipswich var, med något undantag, en av de mindre myntorterna i England och arbetet ansluter till ett större antal äldre arbeten som behandlar en enskild myntort.

Kenneth Jonsson

ISSN 1652-2303

© Numismatiska forskningsgruppen och förf. Foto förf. om inget annat anges.

Stockholms universitet